

Anders Wijkman 5 december 2019

Ett ekonomiskt perspektiv på omställningsutmaningen

Anders Wijkman (ordförande Climate-KIC, heders ordförande i Club of Rome) höll en mycket uppskattad presentation i Omställning Gävles regi den 5/12. Han berörde ett stort antal frågor med bäring på miljö, klimat och ekonomi, som avslut på höstens seminarier serie om ekonomins samband med klimatförändringar. Ekonomi i betydelsen hushållning med naturresurser var huvudtemat.

Wijkman anser att vi står inför en moralisk kris, då

- Den konventionella tillväxtlogiken är ett hinder för omställning,
- Krisproblem skjuts på framtiden i kortsiktighetens intresse,
- Utanförskap och ojämlikhet är ett växande problem,
- Politiken är reaktiv, snarare än proaktiv, och
- Våra barn o barnbarn kommer att få plocka upp notan.

Vi måste förändra det ekonomiska systemet (rethink economics), och vi måste komma till en omfördelning mellan rika och fattiga länder.

Nedan att axplock av de frågor som berördes.

Tillväxt och växthusgaser

Redan 1972 gav Romklubben ut rapporten Limits to Growth, som ifrågasatte ständig tillväxt baserad på planetens resurser.

Vårt fotavtryck (carbon footprint) ökar varje år, något som inte kan inte fortsätta. För att klara Parisavtalet måste vi nu börja minska CO₂-utsläppen med 10% per år.

Sambandet mellan BNP och utsläpp av växthusgaser är tydlig. Kurvorna för ökad BNP resp. ökning av CO₂ i atmosfären är helt parallella. Ett antal "sovande klimatjättar" kommer att vakna vid varierande temperaturhöjningar. Exempel på sådana är Grönlands istäcke, Alpernas glaciärer, Antarktis istäcke, Amazonas regnskogar (kan bli savanner), och den Indiska sommarmonsunen.

Utvinning av resurser vs. biologisk mångfald

Vi har gått från att vara en liten värld på en stor planet, till att vara en stor värld på en liten planet. Befolkningen ökar, liksom konsumtionen per capita. Och därmed ökar förbrukningen av jordens resurser.

Efterfrågan på naturresurserna mineraler, metaller, fossilbränslen och biomassa ökar obehovligt. Den årliga förbrukningen av dessa resurser har trefaldigats sedan 1970. Per capita har materialanvändningen ökat från 7,4 till 12,2 ton under perioden.

Industrin som utviner resurserna (t.ex. olje- och gruvbolag) ansvarar i dag för 50% av CO₂-utsläppen, och mer än 80% av förlusten av den biologiska mångfalden.

Däggdjuren, inklusive människan, fördelar sig viktligt enligt grafen nedan. Andelen vilda djur är som synes mycket liten, och skulle behöva öka.

Insekterna minskar i antal arter och individer. Vi bör komma ihåg en sak; insekterna behöver inte oss, men vi behöver dem!

IPBES (The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services) säger i en rapport att:

”Länge har människan ansett att biologisk mångfald handlar om att bevara naturen för dess egen sak, men denna rapport klargör tydliga samband mellan biologisk mångfald och naturen och saker som livsmedelsförsörjning och rent vatten i både rika och fattiga länder.”

Ojämligheten ökar

USA, Sydkorea och Storbritannien leder ligan vad gäller ojämlika inkomster. USA leder stort. Sverige ligger i botten (vilket alltså är bra!), men inkomstskillnaderna ökar i Sverige och vi ligger redan betydligt sämre till än övriga nordiska länder.

Disruptiva teknologier

Inte all teknologi är bra, teknologi ger både möjligheter och risker. Viktiga frågor är t.ex. vem som äger våra data och vem som bygger algoritmerna. Teknologier utvecklas till exempel för att manipulera demokratin, övervaka befolkningen (ex. Kina) och föra krig genom maskiner. Dessa skapar inte ett bra samhälle.

Slösaktig resursanvändningen

Vi använder resurserna väldigt slösaktigt! I genomsnitt använder européer material bara en gång, sedan hamnar de på soptippen. Bara guld och koppar återvinns fullt ut, beroende på att de är så dyra.

Hög återvinning är alltså ingen garanti. Av plast är bara 8% av värdet kvar efter första användningscykeln; av aluminium bara 38%; av stål 58%.

Grundproblemen är att (1) det är för billigt att utnyttja naturen (arbetskraften är dyr), (2) affärsmodellerna bygger på att sälja mer och oftare, (3) linjära materialflöden (i.st.f. cirkulära) och (4) dålig produktdesign som blandar olika material och svårt att reparera.

Dessutom det som produceras dåligt utnyttjat. Exempel är bilar som står stilla den mesta tiden.

Om företagen betalade för de verkliga kostnaderna, dvs. också kostnaderna för naturens kapital, skulle de flesta drivas med förlust. De största förlusterna skulle drabba boskapsuppfödning, veteodling och kolbaserad energiproduktion.

Konsumtionsmönstren inom textilbranschen är dåliga. Vi har fördubblat vår klädkonsumtion sedan år 2000, från 50 miljarder enheter per år till 100 enheter. Vi använder också plaggen färre gånger innan vi gör oss av med dem.

Vi bör bygga hus av trä, då betong medför stora CO₂-utsläpp. Sågade trävaror utgör ingen fara för skogsbruket. Återvinning av byggmaterial är jätteviktigt, men sker idag nästan inte alls.

Billig massturism till vissa platser håller inte. Förutom utsläpp från flyget ökar det trycket på de lokala ekosystemen.

Om vi hyrde/leasade produkter som till exempel mobiltelefoner, skulle de se helt annorlunda ut. De skulle designas för att hålla länge i stället för att bytas ut ofta. Affärsmodellen skulle medföra mer jobb med underhåll och reparation, och lägre CO₂-utsläpp.

Jordbrukets problem är bland annat att en plog i marken frigör CO₂. Plöjningsfritt jordbruk testas och bör införas generellt.

A collaborative call for climate action:

Romklubben presenterade i december 2018 en Climate Emergency Plan:

Call to action #1: Stoppa ökningen av – och subventioner till – fossilbränslen senast 2020. (nya kolgruvor öppnas fortfarande).

Call to action #2: Tredubbla årliga investeringar i förnybar energi, energieffektiviseringar och teknologier med låga CO₂-utsläpp, för låg-utsläppande sektorer före 2025.

Call to action #3: Inför realistisk kostnadssättning och beskattning, som reflekterar den verkliga kostnaden av fossila bränslen och inlagrat kol.

Call to action #4: Ersätt BNP-tillväxt som huvudmål för samhällsutveckling.

Call to action #5: Förbättra hanteringen av kylmedel till 2020.

Call to action #6: Uppmuntra utveckling av exponentiella teknologier till 2020.

Call to action #7: Tillförsäkra större materialeffektivitet och -återanvändning.

Call to action #8: Påskynda policys för regenerativ markanvändning.

Call to action #9: Tillförsäkra att befolkningsökningen hålls inom kontroll genom att prioritera utbildning och hälsovård för flickor och kvinnor, samt verka för reproduktiv hälsa och rättigheter, inklusive barnbegränsning.

Call to action #10: Tillgodose en rättvis omställning i alla berörda samhällen.

Företag som prioriterar andra syften än vinst

Milton Friedman (nobelpristagare i ekonomi) skapade problem med sitt påstående från 1970 att "enda syftet för ett företag är att skapa vinst för sina delägare (aktieägare)". Wijkman anser att det är dags att ändra i Aktiebolagslagen, så att bolag kan skapas för andra syften än vinstskapande. Exempel på ett bolag som tänker annorlunda är Unilever. Deras CEO Polman menar att "vill man vara ett framgångsrikt företag i framtiden måste man gå bortom CSR och göra ett verkligt bidrag till samhället". (CSR är en förkortning av Corporate Social Responsibility, och omfattar ett företags miljömässiga, etiska och sociala ansvar.)

På fråga från publiken om exempel på företag med hållbarhetstänk framför vinstintresse nämnde Wijkman IKEA (gör om sin affärsmodell i det syftet), Axfood (utvecklar livsmedelsproduktionen), Tarkett (miljötänk), Houdini (hyr ut kläder) och SSAB (satsar på nytillverkningsprocess för lägre CO2-utsläpp).

Frågorna är komplexa

Nuerna blir vi specialister, och det är få som förstår hur allt hänger ihop. Människor som förstår komplexiteten i problemen ser mindre "i svart och vitt". Vi behöver alltså en renässans för folkbildningen!

Omställning Gävle hoppas att vi bidragit till folkbildning genom höstens seminarier, och tackar alla som deltagit!

Publik: 93

Fotograf: Anders Lindborg Photography

Text av: Ann-Katrin Myles